

Araştırma Makalesi/ Research Article

**17. Yüzyılda Bir Osmanlı Devlet Adamının Muhallefâtı:
Deli Hüseyin Paşa**

Asuman Aydın*

(ORCID: 0000-0002-4910-8368)

Makale Gönderim Tarihi

13.10.2023

Makale Kabul Tarihi

03.04.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Aydın, A., "17. Yüzyılda Bir Osmanlı Devlet Adamının Muhallefâtı: Deli Hüseyin Paşa", *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (Haziran 2024), 70-91.

APA: Aydın, A. (2024). 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Devlet Adamının Muhallefâtı: Deli Hüseyin Paşa. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6(1) (Haziran 2024): 70-91.

Öz

Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve içtimai tarihi açısından değerlendirme imkânı sunan önemli kaynaklardan biri de Muhallefât Defterleri'dir. Bu defterlerde hayatını kaybeden kişinin geride bıraktığı eşyaları, kıyafetleri, mutfak araç gereçleri ve silahları kişinin alım gücünü, zevklerini ve gündelik yaşantısını aydınlatırken; görevi ve makamı dolayısıyla elde ettiği serveti de gözler önüne sermektedir. Bu defterler biyografi çalışmaları açısından son derece önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Halk arasında "deli" lakabıyla bilinen vezir Hüseyin Paşa, IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed olmak üzere, toplam üç padişah dönemi görmüş, üç kez kaptan-ı deryalık görevini üstlenmiş, Girid serdarlığı yapmış ve çeşitli görevlerde bulunmuş önemli bir devlet adamıydı.

Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Fonunda bulunan TS.MA.d 2315 numarada kayıtlı olan Metrûkât Defteri'nde yer alan ve iki

---

* Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, YÖK 100/2000 Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, Tarih Bölümü Doktora Bursiyeri, Türkiye, asumanalnaydn@gmail.com.

Ph. D. Candidate, Necmettin Erbakan University, Ph. D. Scholar of YOK 100/2000 History of Ottoman Institutions and Civilization, Türkiye.

sayfadan oluşan muhallefât kaydının transkripsiyonu yapılarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Makale iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Muhallefât Defterleri'nin özellikleri ve müsadere sisteminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Deli Hüseyin Paşa'nın hayatı ve bulunduğu görevler anlatılmış, ikinci bölümde ise Hüseyin Paşa'nın muhallefât kayıtları doğrultusunda sahip olduğu eşyaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda önemli bir devlet adamı olan Deli Hüseyin Paşa'nın vezirlik rütbesini ifa ederken gündelik yaşantısı ve sahip olduğu eşyalardan yola çıkarak dönemin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili çıkarımlar yapmak, 17. Yüzyıl Osmanlı coğrafyasının sosyo-ekonomik hayatına dair yapılmış çalışmalara katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeleri: Muhallefât, Hüseyin Paşa, Tereke, Müsadere, Sosyal Hayat

Muhallefât of an Ottoman Statesman in the 17th Century: Deli (Mad) Hüseyin Pasha

Abstract

One of the important sources that provide the opportunity to evaluate the Ottoman Empire in terms of economic and social history is the Muhallefât Books. In these notebooks, the belongings, clothes, kitchen tools, and weapons left behind by the deceased illuminate the person's purchasing power, tastes, and daily life, and also reveal the wealth he has acquired due to her duty and office. These books make up a group of extremely valuable sources in terms of biographical studies. Vizier Hüseyin Pasha, who is known by the nickname "mad" among people, has seen a total of three sultans, namely Murad IV, Sultan İbrahim, and Mehmed IV, and has undertaken the duty of chief admiral three times. He was an important statesman who served as serdar of Crete and held various positions.

In this study, the two-page muhallefât record, which is located in the Topkapi Palace catalog of Ottoman Archives of the Prime Minister's Office is registered with the number TS.MA.d 2315, has been transcribed and evaluated. The article consists of two parts. In the introduction, the characteristics of the Muhallefât books and the confiscation system have been mentioned. In the first part, the life of mad Hüseyin Pasha and her duties were explained, and in the second part, the possessions of Hüseyin Pasha in line with the muhallefât books were evaluated. In this context, it is to make inferences about the socio-economic situation of the period, based on the daily life and belongings of mad Hüseyin Pasha, who was an important statesman, while he was on the duty of vizier. In addition, it is aimed to contribute to the studies on the socio-economic life of 17th century Ottoman geography.

Keywords: Muhallefât, Hüseyin Pasha, Heritage, Confiscation, Social life,

Giriş

Muhallefât sözlük anlamı olarak “geride bırakılan” anlamına gelen “*muhallef*” kelimesinin çoğulu olarak kullanılmıştır¹. Bu kavramın yerine belgelerde tereke, kassam ve metrûkât isimlerinin de kullanıldığını görmekteyiz. Bu kavramlar genel olarak ölen kişinin geride bıraktığı mirası aydınlatırken bu defterlerin arasında muhteva bakımından benzerlikler olsa da belirgin farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Bu farklılıklara sebep oluşturan unsur ise müsadere sistemidir.

Müsadere sistemi Osmanlıların kuruluş dönemlerinde sadece isyancılar ve devlet malını zimmete geçirenlere uygulanan bir ceza türüken Fatih döneminden Tanzimat yıllarına kadar çok çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Ulema dışında devlet kademelerinde görevli bulunan kayda değer mal varlığına sahip olan herkese uygulanan bir sistem haline almıştır². Zira dönemin yönetim anlayışına göre devlet kademelerinde çalışan bu kişilerin edindiği mallar kendilerine değil, sahip oldukları makama dolayısıyla devlete ait olan mallardı. Bu anlayış ise müsadere sisteminin yaygın şekilde kullanılmasına sebebiyet vermiş ve hazinenin önemli bir gelir kaynağını oluşturmuştur. Muhallefât ve metrûkât defterleri de bu vesile ile oluşmuştur. Müsadere edilen devlet görevlilerinin malları bu defterlere kaydedilerek devlet hazinesine aktarılmıştır.

Tereke ve kassam defterleri kadılar tarafından kayıt altına alınırken, bu kayıtlardan ölen kişilerin geriye kalan mallarının sayılarının yanında fiyatları ile ilgili de bilgi alabilmekteyiz. Bu kayıtlar Mualefât kayıtlarına nazaran sayı bakımından karşılaştırılamayacak kadar fazladır ve şer’i hukuka dayanarak kadılar tarafından sicillere kaydedilmiştir. Bu defterlerde kaydedilen eşyaların adetlerinin yanında maddi karşılıkları da verilmektedir.

Muhallefât ve Metrûkât Defterleri ise devlet adına çalışan kişilerin görevleri esnasında edindikleri malların hapis, sürgün, firar ve görevden

¹ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 5 (2020), s. 405.

² Tuncay Öğün, “Müsadere”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32 (2006), s. 67.

azledilme durumunda müsadere usullerine dayanarak devlet adına görevli memurlar tarafından kayıt altına alınmasıyla tanzim edilmiştir. Bu defterler şer'i hukuktan bağımsız olarak merkezi idarenin emriyle müsadere işlemi sonucunda oluşturulmuştur. Muhallefât defterlerine genel olarak baktığımızda ölen kişinin kimlik bilgileri, unvanı, hangi zümreye ait olduğu, mesleği, ölüm sebebi ve tarihinin yazıldığını, ardından kalan mallarının ayrıntılı dökümü ve sonunda ailesine kalan mallar ve bu eşyaların nakdi dökümünden oluştuğunu görmekteyiz. Muhallefât ve metrûkât defterlerini birbirinden ayıran en önemli kısım ise dökümü verilen malların nakdi değerleri hususudur. Metrûkât defterinde kaydedilen eşyaların sadece adet olarak belirtildiğini ancak, nakdi değerinin belirtilmediği görülmektedir. Araştırmacılar tarafından yukarıda bahsi geçen defterler aynı içeriklere sahipmiş gibi algılsa da defterlerin içeriği ve tutulma sebepleri arasında belirgin farklılıklar olduğu bilinmektedir.

Muhallefât ve metrûkât kayıtları Osmanlı iktisadî ve içtimaî hayat açısından araştırma yapacak kişiler için zengin bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Bu kayıtlar araştırmacılara ölen kişilerin görevleri, kimlik bilgileri, ölüm tarihleri, müsadere edilen malları hakkında bilgi sunarken, aynı zamanda kişilerin zenginlik durumları dönemin şartlarına göre kullanılan ev eşyaları, giysileri, statü ve zenginlik arasındaki bağlantı, askerî araç gereçleri, ev dekorasyonu, kullanılan kumaş türleri ve bu eşyaların hangi coğrafyalardan temin edildiği, kişilerin gündelik yaşamı ve bunlar gibi birçok konuda analizlerin yapılmasını sağlamaktadır.

Hüseyin Paşa'nın Hayatı

Hüseyin Paşa, Bursa'nın Yenişehir kazasında dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi ile ilgili kesin bilgi mevcut değildir. Genç yaşta İstanbul'a gelerek önce Saray-ı Atik'de ardından Topkapı Sarayı'nda eğitim almış ve zülüflü baltacılar koğuşuna girmiştir. İran Şâhı, IV. Murad'a bozulup kırılması oldukça güç olan bir ok göndermiştir. Üç padişah dönemi görmüş olan Hüseyin Paşa bu yayı kurup bozmayı başarınca padişahın dikkatini çekmiştir. Böylelikle önce küçük mirâhûrluğa sonra da büyük

mirâhûrluğa tayin edilmiştir³. IV. Murat'ın Lehistan seferi öncesinde Cafer Paşa Kaptanlıktan azlolunup, yerine mirâhûr Hüseyin Paşa, kendisine vezirlik verilerek, 1 Safer 1044/27 Temmuz 1634 tarihinde kaptan-ı deryalığa tayin edildi⁴.

Kaptan paşa olarak katıldığı Revan seferinde gösterdiği üstün gayreti ve başarısından dolayı Mısır Beylerbeyliği'ne atandı⁵. Bu görevinde iken adının çeşitli olaylara karışmasıyla azledildi. İstanbul'a çağırıldıktan sonra Has Bahçe'de Çinili Köşk'te hapsedildi. Kısa süre içerisinde eski itibarına yeniden kavuşan paşa, padişahla birlikte Bağdat seferine katıldı. Revan seferinde edindiği topçuluk maharetini Bağdat seferinde taçlandırdı ve kuşatmada emrine verilen sekiz topla kale duvarlarını dövdürdü⁶. Sefer esnasında gösterdiği üstün gayret ve çabasıyla padişahın takdirini kazandı. Bu durum neticesinde devlet adamları arasında her zaman var olan kıskançlıklar baş göstermeye başladı. Devleti ortaksız bir şekilde ele almak için aralarında mücadele başladı⁷. Hüseyin Paşa cesareti ve cüretiyle bilinen ve bu özelliklerinden dolayı kendisine "deli" lakabı verilen bir devlet adamıydı. Paşanın yakınlarından olan Silahdâr Paşa'nın IV. Murad üzerindeki etkisi, taraftarlarının fazlalığı ve Hüseyin Paşa'nın cesareti bu çekişmenin kazananı olmalarını sağladı. Nihayetinde sadaret kaymakamı olan Tabaniyassı Mehmed Paşa'nın azledilip, idam ettirilmesinde etkin rol oynadı. Ardından ondan boşalan kaymakamlığa Hüseyin Paşa getirildi⁸.

IV. Murat'ın vefat haberi en çok Silahdâr Paşa ile Hüseyin Paşa'yı etkilemiştir. Padişaha olan yakınlıklarıyla bilindiklerinden, onun vefatıyla ikballeri için endişelenmiyor değillerdi. IV. Murat'tan sonra tahta tek erkek varisi olan Sultan İbrahim geçti⁹. Sultan İbrahim şahsiyeti

³ Naima Mustafa Efendi, Tarih-i Naimâ (Ravzatü'l-Hüseyin Fî HülâsatiAhbâri'l-Hâfikayn), C. 4, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara, 2007, s. 1827.

⁴ Mustafa Naimâ Efendi, Naimâ Tarihi, C. 4, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul, 1968, s. 1271.

⁵ Naima, age, s. 1316.

⁶ Zuhul Kayayurt, İbrahim Peçevi, Peçevi Tarihi, Marmara Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 87.

⁷ Naima, age, s. 1465.

⁸ Naima, age, s. 1467.

⁹ Feridun Emecen, "İbrâhim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 21 (2000), s. 275.

itbarıyla çok tartışmalı bir Osmanlı padişahıdır. Sarayda uzun yıllar tecrit edilmiş bir hayat yaşamasından ve saltanatında sergilediği uygunsuz davranışlardan akli melekelerinin zedelendiği söylenmiştir. Devlet işlerinden kendini zaman zaman çekmesiyle ülkede istikrarın bozulması gibi neticeler meydana gelirken dönemin devlet adamları yönetimde söz sahibi olmuş ve nüfuzları artmıştır.

IV. Murad'ın vefatı ile kendilerine iyi bir gelecek düşünölmeyeceğini öngören Hüseyin Paşa sabık padişah zamanında göstermiş olduğu üstün başarıları göz ardı edilmeyerek ikinci kez 27 Şevval 1049/20 Şubat 1640 tarihinde kaptan-ı deryalık tevcih olundu¹⁰. Bu görevin asıl maksadı Kemankeş Mustafa Paşa'nın hem kendisine karşı oluşabilecek farklı grupları dağıtmak istemesi hem de paşanın Tabanıyassı Mehmet Paşa hadisesine adının karışmış olması sebebiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmasıydı¹¹. Kaptan Paşa olarak Karadeniz'e açılarak buradaki ticarete engel olan Rus-Kazak korsanlarıyla mücadele edip 30 kadar Rus şaykasını İstanbul'a göndermişti. Ancak bu başarısı dahi konumunu korumada yardımcı olamadı. Daha kendisi Karadeniz'deyken H.1051/M.1642'de azil haberi geldi. Yerine Siyavuş Paşa kaptanlığa getirildi.¹² Hüseyin Paşa ise Özi kalesi muhafızlığına tayin edildi¹³.

Hüseyin Paşa Özi muhafızlığı görevindeyken Azak kalesini Ruslardan geri almakla görevlendirildi ancak gerekli yardımın ulaştırılamaması, kuşatmanın uzun sürmesinin ardından kış şartları ve en önemli sebeplerden biri olan Siyavuş Paşa ile aralarında olan anlaşmazlıklardan dolayı bu görevinde başarılı olamadı. Üç ay kadar sonra muhasarayı kaldırıp askerin kışlaması için 10 Şaban 1051/14 Kasım 1641'de Kefe'ye çekilmek zorunda kaldı¹⁴. 1052/1642'de Bosna eyaletine, 1053/1643'te de Bağdat'a atandı. Bağdat valisi olarak gittiği şehirde otorite boşluğundan dolayı bozulan asayiş ve düzeni sağladı ve birçok imar

¹⁰ Naima, age, s. 1501

¹¹ Abdülkadir Efendi, Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, C. 2, haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003, s. 1136.

¹² Kâtip Çelebi, *Fezleke (Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655))*, C. 2, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul, 2016, s. 831.

¹³ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*, İstanbul, H.1285/M.1868, s. 25.

¹⁴ Abdülkadir Efendi, age, s. 1159.

faaliyetinde bulundu. Beş ay kadar süren bu görevinden sonra 1054/1644'te Sultan İbrahim'in nedimi olarak atandı¹⁵.

Hüseyin Paşa cesareti, sivri dili ve aklına geleni söylemesiyle bilinen bir paşaydı. İstanbul'a geldiğinde Sultan İbrahim'in huzurunda padişahın nedimlerine şakayla karışık ettiği uygunsuz laflar ve Veziriazam Civan kapıcıbaşı Mehmet Paşa'nın da etkisiyle hakkında çıkan dedikodulardan 1054/1644'te Budin valiliğine atanarak saraydan uzaklaştırıldı¹⁶. 1055/1645 senesinde Hanya muhafazasına memur olarak atandı.

Girid serdarı Sultânzâde Mehmet Paşa'nın vefatının ardından 1056/1646'da Girid serdarı olarak atanan Hüseyin Paşa aynı sene tertiplelediği güçlü donanmayla Seline ve Resmo kalelerini fethetti¹⁷. Ardından Kandiye Kalesi'ni muhasara etti. Girid serdarı Hüseyin Paşa Kandiye'nin fethi için uzun süre küffar ile mücadele etmiştir. Tüm çabalarına rağmen gerekli asker ve mühimmat eline ulaşamamıştır. Paşa zaman zaman askerinin gönlünü alıp, hırslandırsa da bu olumsuzluklar karşısında daha fazla dayanamadı ve kuşatma başarısız olunca Resmo'ya geri çekildi¹⁸. Uzun yıllar Kandiye'nin fethi için çaba göstermiş olmasına rağmen başarısız olduğundan Kandiye kalesinin karşısına İnadiye Kalesini yaptırdı. Kalenin fethi için tüm çabalarına rağmen gerekli asker ve mühimmat noksanlığından geri çekilmek zorunda kaldı¹⁹.

Girid serdarı iken Zurnazen Mustafa Paşa'nın vezaretten azledilmesiyle bu makama kapıcılar kethüdası ile Deli Hüseyin Paşa'ya verilmek üzere gönderilmiş olsa da bundan vazgeçilerek Siyavuş Paşa'ya verildi²⁰. Hüseyin Paşa bu durumu öğrendiğinde ne kadar üzülmüş olsa da yapacak bir şeyi yoktu.

¹⁵ Nazmi-zâde Murteza, Gülşen-i Hulefâ (Bağdat Tarihi 762-1717), nşr. Mehmet Karataş, Ankara, 2014, s. 237.

¹⁶ Şeyhi Mehmet Efendi, Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 88-89.

¹⁷ Evliyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: *İstanbul*, haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, C. 1, İstanbul, 2003, s. 237.

¹⁸ Naima, age, s. 1799.

¹⁹ Kâtip Çelebi, age, s. 938.

²⁰ Nazire Karaçay Türkay, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyli Fezleke, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 39.

Köprülü Mehmet Paşa ile aralarındaki düşmanlığın da etkisiyle Köprülü sadarete geldiğinde Hüseyin Paşa Girit serdarlığından azledilip katledilmek üzere Âsitâne'ye çağırılmışsa da padişah IV. Mehmet'in merhameti ve uzun yıllar verdiği hizmetler göz önünde bulundurularak üçüncü kez 14 Şevval 1068/15 Temmuz 1658'de kaptan-ı deryalığa getirildi²¹. 1069/1659'da Rumeli Beylerbeyliğine atanmış olsa da kısa sürede veziriazamın da etkisiyle hakkında çıkan söylentiler sebebiyle azledilip, aynı sene İstanbul'da katledildi. Yedikule'deki Hasbahçe'de Yıldızlı Kapı'da mefdundur.

Hüseyin Paşa seferlerde göstermiş olduğu üstün başarılar sebebiyle aynı zamanda gazi olarak da anılmaktadır. Devlet memuriyetinin yanı sıra kendisi zorlu ve oyun bilir bir pehlivan olmasıyla da meşhurdu²².

Vezir Hüseyin Paşa'nın Muhallefâtı

Çalışmamızın ana kaynağı olan muhallefât defteri Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Topkapı Sarayı Fonunda bulunan TS.MA.d 2315 numarada kayıtlıdır. H. 29.12.1091 tarihli defter toplam 81 varaktan oluşur. Hüseyin Paşa'nın muhallefât kaydının yer aldığı ilk sayfada Hüseyin Paşa'nın vefatıyla hazineye dahil olan eşyaları, ikinci sayfada ise oğullarına kalan eşyalarının kaydı yer almaktadır. Vezir Hüseyin Paşa'nın dört oğlu vardır. Çocukları hakkında hem III. Ahmet'in damadı olması hem de görevleri sayesinde en fazla bilgiye sahip olduğumuz Sarı Mustafa Paşa'dır. Sarı Mustafa Paşa III. Ahmet'in kızı Saliha Sultan'la evlenmiş ve Sivas, Revan gibi eyaletlerde valilik yapmıştır²³. Çocuklarından Ahmet Girit'te on üç köyü mülkiyet suretiyle idare etmişken, ortanca oğlu Nuh Dergâh-ı Ali'de kapıcıbaşı, küçük oğlu Ömer ise Dergâh-ı Ali'de kapı kethüdâlığı görevinde bulunmuşlardır²⁴.

Müsadere usulünde devlet, memurları vasıtasıyla teftişini yaparak saptadığı malları hazineye dahil ederdi. Bu sistemin önemli bir kuralı da tüm mal varlığına el konulmaması, varislerine geçinebilecekleri miktarda mal bırakılmasıydı²⁵. Bu uygulamanın örneğini Hüseyin

²¹Mehmed Süreyya, Sicil-i Osman-ı, C. 3, İstanbul, 1996, s. 720.

²² Dağlı-Kahraman, age, s. 211.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. 3/1, Ankara, 1973, s. 342.

²⁴Ersin Gülsoy, Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670), İstanbul, 2004, s. 73.

²⁵ Ögün, agm, s. 68.

Paşa'nın muhalefât kayıtlarında da görmekteyiz. Muhalefâtın önemli bir bölümünü Hüseyin Paşa'nın giysileri, silahları ve çeşitli ev eşyalarının oluşturduğu görülmektedir.

Hüseyin Paşa'nın Giysileri

İnsanların örtünme ihtiyacı için kullandığı giysiler aynı zamanda hiyerarşiyi belirleyen bir simge olmuştur. 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından biri olan Hüseyin Paşa yaşadığı müddetçe kaptan-ı deryalık, vezirlik gibi önemli statülere gelmiş başarılı bir devlet adamıdır. Dolayısıyla kullandığı eşyaların içerisinde dönemin şartlarına göre son derece lüks olan çeşitli iç ve dış giyim eşyalarına sahip olduğunu görüyoruz.

Muhalefât kaydının büyük bir kısmını iç ve dış giyim eşyaları oluşturur. Dış giyim eşyaları arasında statü göstergesi olarak sayılabilecek son derece lüks olan çeşitli renk ve farklı cins hayvan derilerinden yapılmış kürk ve kaftanları dikkat çekmektedir. Tıpkı günümüz devlet adamlarının resmî törenlere katılırken takım elbise giyme adetlerinde olduğu gibi 17. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında da devlet adamları bu kürk ve kaftanları giyerek resmî törenlere katılırlardı. Törenlerde üzerlerinde bulunan kıymetli kürk ve kaftanlar aynı zamanda kişinin statüsüne de işaret etmekteydi. Bu giysilerin en değerlileri ise samur ve kakum olanlardı.

Hüseyin Paşa yaşadığı dönem itibariyle IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed olmak üzere üç padişah görmüş bir vezirdir. Öyle ki bu padişahlardan Sultan İbrahim dönemi çeşitli kaynaklarda Kürk/Samur devri olarak anılmaktaydı²⁶. Sultan İbrahim bu değerli kürklere son derece düşküdü. Paşa'nın uzun süre devlet kademelerindeki hizmeti karşılığında aldığı taltiflerle çok sayıda çeşitli kürk ve kaftana sahip olduğu görülmektedir. Paşa'nın toplam 34 kürkünden on üç tanesi hazineye kalırken yirmi bir tanesi oğullarına kalmıştır. Bunlardan hazineye dahil olan iki adet Basra işi kürk, beş adet Şam işi kürk, üç adet serasere kaplı kürk, bir adet yeşil çuka kaplı samur kürk ve iki adet Halep işi kürkü vardır. Oğullarına ise biri eski olmak üzere sekiz adet Halep işi kürk, bir adet Bursa işi kürk, biri eski iki adet Basra işi kürk, bir adet Beyaz kürk, bir adet beyaz telli kürk, iki adet yeni bir adet eski Şam işi kürk, bir

²⁶ Ahmet Refik Altınay, Samur Devri (1640-1648), Ankara, 2010, s. 68.

adet siyah kadife kürk, bir adet atlas kürk, üç adet samur kürk olmak üzere yirmi bir adet kürk kalmıştır. Kaftanlar Osmanlı Devleti'nde törensel nitelik taşıyan kıyafet grubundandır. Devlet görevlilerinin bu giysi türünü makamına göre resmî törenlerde giydiği bilinmektedir. Osmanlıların teşrifat kuralları çerçevesinde gerçekleştirdiği birçok tören vardır. Örneğin cenaze törenleri İslam geleneğinden dolayı son derece sade olanlardan biridir. Cenaze alayları için önceden herhangi bir hazırlık yapılmazdı. Matemin simgesi özel kıyafetlerle olmayıp koyu renkli kıyafetlerle sembolize edilmiştir²⁷.

Paşa'nın muhallefâtında 70 adet kaftan kaydına rastlanmıştır. Bu kaftanlardan Hindi²⁸ siyah renkli kaftanlarını dini törenlerde giydiği söylenebilir. Seraser ve kakum olan kaftanları ise cülus, kılıç kuşanma, bayram, surre-i hümayun gibi merasimlerde aldığı taltiflerdir. Osmanlılarda kaftan ve kürkler görev sebebiyle devlet erkanına verildiğinden devlet malı sayılmıştır. Bu sebeple 29 adet seraser kaftan, 27 adet kakum seraseri kaftan ve 13 Hindi siyah kaftan hazineye dâhil edilmiştir. 1 adet üzeri dalgalı çizgili kumaş kaftanı ise paşanın oğullarına bırakılmıştır. Devlet görevlilerinin özellikle resmî törenlerde giydiği seraser kakum gibi değerli kumaşlardan dikilen kaftanlar kişi ile beraber devleti temsil etmekteydi. Kaftanlarının sadece bir tanesinin oğullarına bırakılmış olması ise son derece ilginçtir. Seraser kakum gibi değerli kumaşlardan dikilen kaftanları hazineye alınmışken, kumaş cinsi belirtilmemiş olan dalgalı çizgili biçimde işlenen kaftanının oğullarına bırakılmış olması bu kaftanın paşaya görev sebebiyle verilmediği, bu sebeple oğullarına bırakıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Paşa'nın muhallefâtında dikkat çeken bir diğer kayıt ise oğullarına bırakılan Mevlevi külahıdır. Osmanlılar, ehl-i sünnete aykırı tarikatlarla mücadele ettikleri kuruluş devrinde dahi Mevlevi tarikatına dokunmamışlardır. Mevleviliğe ilk destek veren padişah II. Murad

²⁷ Dündar Alıkcı, Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi, İstanbul, 2004, s. 160.

²⁸ Belgelerde "Hindi" olarak adlandırılan bir tür pamuklu kumaş (Boğası). Hindi kumaş çeşidi ve Hint işi kumaşlar genellikle karıştırılmaktadır. Hint işi olan kumaşlar belgelerde "Lakpuri" olarak kaydedilmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Suraiya Faroqhi, Orta Halli Osmanlılar, Çev. Hamit Çalışkan, İstanbul, 2009, s.37.

(1421-1451) olmuştur²⁹. Ardından diğer padişah ve devletin ileri gelenlerinin de desteği ile giderek güçlenen bir tarikat olmuştur. Mevleviliğin sembollerinden biri olan Mevlevî külâhı bir diğer adıyla sikke, Mevlânâ yolunda oluşa, Mevlana'ya mensup bulunuşa alamettir³⁰. Hüseyin Paşa IV. Murad'a olan yakınlığıyla bilinen bir vezirdi. Sultan Murad 1638'deki Bağdat seferi esnasında Konya'ya uğramış ve mevlevihaneyi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında Şeyh Ebubekir Çelebi tarafından padişaha ve yanındaki vezirlere hediyeler takdim edilmişti³¹. Hüseyin Paşa da Bağdat seferinde padişaha eşlik eden devlet erkanındandı. Paşa'nın muhallefâtında yer alan bu Mevlevî külâhının bu esnada Paşa'ya hediye edildiğini düşünebiliriz.

Bir diğer dış giysisi olarak sarık, İslam toplumlarında uzun yıllardan beri kullanılan kavuk, külâh, fes gibi bir başlıkla üzerine sarılan ince uzun tülbent veya şaldan oluşurdu. Osmanlı Devleti'nde devlet görevlileri mensubu oldukları zümreye göre farklı sarıklar kullanılmaktaydı³². Vezir Hüseyin Paşa'nın muhallefâtında beş adet telli sarık, bir adet sırmalı, bir adet eski ve bir adet yeni seraser sarık, bir adet nakışlı ve on altı adet etrafı yıldızlanmış sarık ve çeşidi belirtilmemiş olmak üzere toplam 148 adet değişik sarık kaydı bulunmaktadır. Bunların 78 adeti oğullarına, 70 adeti ise hazineye dahil edilmiştir. Bunların yanında farklı bir başlık türü olarak bir adet mavi atlas yapuk ve bir adet seraser yapuk tespit edilmiştir. Bu iki başlık da oğullarına bırakılan eşyalardandır.

Bugün kadınların giydiği bir dış giysisi olarak bilinen ferace, Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar hem kadın hem erkek dış giysisi olarak kullanılmıştır. Osmanlı'da özellikle ilmiye sınıfına mensup kişilerin giydiği ferace bol kollu ve yakalı olarak tasarlanmıştır. Paşa'nın muhallefâtında dört çift feracesi görülmektedir. Bir tanesi oğullarına verilirken diğer üç tanesi hazineye dahil edilmiştir.

Muhallefât kayıtlarında yer alan bir diğer giysi türü ise iç giyim eşyalarıdır. Bu eşyaların arasında çeşitli türden donları, şalvarları ve bunları bele sabitlemek için kullanılan kuşaklar ve entariler vardır. Entari

²⁹ Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, 2018, s. 208.

³⁰ Abdülbâki Gölpinarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı, İstanbul, 1963, s. 41.

³¹ Abdülbâki Gölpinarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s.163.

³² Nebi bozkurt, "Sarık", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 36 (2006), s.152.

denilince yaygın olarak kadın giysisi akla gelmekteyse de 17. yüzyılda erkekler tarafından da giyilmiştir³³. Paşa'nın yedi adet kutni kumaştan yapılmış olan entarileri hazineye dahil edilirken bir adet beyaz kutni entari, dokuz adet eskimiş entari ve al kadife kumaştan eskimiş olan bir adet entari oğullarına bırakılmıştır. İç çamaşırı olarak kullanılan çok sayıda don ve donluk kumaş tespit edilen bir diğer giyim eşyasıdır. Muhallefât kaydında çeşitli tür ve farklı coğrafyalarda üretilmiş toplam 160 adet kayda ulaşılmıştır. Bunlardan 87 adeti hazineye dahil edilirken 73 adeti oğullarına kalmıştır. Hazineye dahil olanlar iki adet sof donluk, bir adet küçük kadife donluk, sekiz adet çeşitli türlerde atlas donluk, bir adet al kadife donluk, kırk adet çeşitli türden donluk, bir adet kutni donluk, bir adet donluk, bir adet beyaz çuka donluk, beş adet çeşitli sof donluk, yirmi yedi adet tefarik çuka donluk, oğullarına bırakılanlar ise bir adet diba donluk, otuz adet atlas donluk, bir adet al kadife donluk, bir adet hare donluk, bir adet al kutni donluk, bir adet altın boyalı kutni donluk, bir adet alaca kutni donluk, bir adet yeşil atlas donluk, iki adet yeşil saye çuka donluk, bir adet zer boyalı çuka donluk, altı adet Şam işi atlas don, türü belirtilmemiş üç adet donluk yedi adet sof donluk, bir adet küçük kadife don, otuz adet çeşitli atlas don, bir beyaz don, altı adet Şam işi atlas don, bir adet beyaz çuka don, bir adet diba don, bir adet al kadife don, bir adet hare don, bir adet al kutni don, bir adet alaca kutni don, bir adet yeşil atlas don, iki adet yeşil saye çuka don, muhallefât kayıtlarında Paşa'ya ait iki adet şalvar tespit edilmiştir. Bunlardan bir adet kutni şalvar hazineye alınırken, bir adet eski kadife şalvar oğullarına bırakılmıştır.

Eski Türk giyiminde hem erkek hem de kadınlar tarafından bir giyim eşyası olarak kullanılan kuşak önemli bir yere sahiptir. Erkek kuşakları bir taraftan iç donu sarmak ve diğer taraftan da dış giysiyi tutup sarmak için olmak üzere iki çeşittir³⁴. Paşa'nın muhallefâtında hazineye dahil edilen kırk adet çeşitli türlerde hare ve acem donluk kuşak, on iki adet sim kuşak, bir adet beyaz makrame kuşak, bir adet seraser kuşak, biri telli olmak üzere iki adet acem işi kuşak ve bir adet altın kuşak tespit edilmiştir. Oğullarına kalanlar ise beş adet makrame küçük kuşak, altı adet donluk kuşak, bir adet Bursa işi makrame kuşak, bir adet beçkâri

³³ Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara, 1969, s. 102.

³⁴ Koçu, age, s. 161.

kuşak, bir adet beyaz makrame eski kuşak, iki adet beyaz kuşak ve iki adet çuka kolçak kuşak bırakılmıştır. Bir diğer iç giyim eşyası olan entarileri ise toplam 18 adettir. Bunlardan yedi adet kutni entari hazineye dahil edilirken bir adet beyaz kutni entari, dokuz adet kumaş türü belirtilmemiş eski entari ve bir adet kırmızı kadife eski entari oğullarına bırakılmıştır.

Silahları ve At Koşum Takımları

Osmanlı Devleti'nde idareciler aynı zamanda savaşçı askeri kimlikleriyle de ön plana çıkmışlardır. Sorumlu oldukları bölgenin idaresinin yanında güvenliğini sağlama konusunda da baş rol oynamışlardır. Muhallefât kayıtlarına bakıldığında at koşum takımları ve silahlarının varlığı kişinin hangi sınıfa mensup olmasının yanında silahların çeşitliliği hangi mücevherlerin kullanıldığı gibi bilgiler kişinin zenginliğinin ve statüsünün bir göstergesidir. Müsadere usulünde devlet, makam sayesinde kazanılmış tüm varlıklara görevin azledilme, sürgün ve idam edilme durumunda el koymaktaydı. Muhallefât kaydı incelendiğinde bir devlet adamı ve asker kimliğiyle vezir Deli Hüseyin Paşa'nın çok sayıda ve çeşitli türlerde silahlarının olduğunu görmekteyiz. Oğullarına üç adet sim hançer, bir adet sim bıçak, bir adet sim şatır kuşağı, bir adet tirkeş, bir adet sim şatır kuşağı bırakılırken silahlarının ve at koşum takımlarının büyük bir çoğunluğuna hazine adına el konmuştur. Üç sim topuz, bir tüfek, iki sim topuz, iki simli maşalı tüfek, iki küçük çakmaklı tüfek, bir sırmalı tüfek ve 117 çeşitli tüfek, 83 adet çeşitli sim kılıç, gaddare ve gürz, iki sim kılıç, beş altın kılıç, on iki sim kabzalı bıçak, on yedi sim topuz, bir altın hançer, bir sırmalı tamamlanmamış tirkeş, iki sim taşlı tirkeş, yirmi tirkeş, bir yeni tirkeş, ve bir adet şatır sim kuşak kemeri, bir adet altın som kuşak, adedi belirtilmemiş altın hançer ve üç adet gümüş hançeri ve vücutlarını kesici delici aletlerden koruyan üç adet bakır kalkan, adedi belirtilmemiş altın hançer kesesi hazineye dahil edilmiştir.

Hüseyin Paşa'nın muhallefâtında bulunan silah çeşitliliği ve birçoğunun değerli madenlerle bezenmiş olması asker kimliğini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Paşa etkin olduğu dönemlerde özellikle IV. Murat zamanında padişaha yakınlığıyla bilinmekteydi. Bu yakınlık önemli mevkielemlerin yanında sahip olduğu malların artmasında da son derece etkin olmuştur.

Paşa'nın muhallefât kayıtlarında atlarına dair bir bilgi bulunamamış olsa da at koşum takımlarının varlığı Paşa'ya ait atların olduğunu göstermektedir. Nitekim Hüseyin Paşa gibi önemli bir devlet adamı ve askerinin çok kıymetli atlara sahip olmaması düşünülemezdi. Bu koşum takımlarının değerli madenlerden yapılmış olması dikkat çekmektedir. Kayıtlara göre, Deli Hüseyin Paşa'nın oğullarına bir çift rikab, üç çift altın gerde rikab, bir çift sim kaplı rikab ve beş adet sim reşme ve bir adet sof eyer bırakılırken hazineye üç çift altın gerde rikab, beş çift gümüş rikab, bir adet sim rikab, bir adet tatar işi yaldızlı rikab ve dört çift demir rikab, bir adet eski reşme ve bir adet sim eyerin dahil olduğu tespit edilmiştir.

Ev Eşyaları

Vezir Deli Hüseyin Paşa'nın muhallefât kayıtlarında en fazla görülen eşyalardan biri de ev eşyalarıdır. 17. yüzyıl ev hayatı düşünüldüğünde elde edilen veriler paşanın son derece lüks bir yaşam sürdüğü izlenimi vermektedir. Gündelik hayatta kullandığı ev döşemeleri son derece çeşitli ve oldukça fazladır. Ev eşyalarını saklamak için kullandığı ve oğullarına bırakılan bir adet sandık, yine aynı maksatla kullanılan hazineye dahil olan dört adet sof kari çekmeceleri vardı. Oturma alanlarında mak'adlar kullanılmıştır. Mak'ad kayıtlarına doğrudan ulaşılmasına rağmen çok sayıda ve çeşitli olması bunların Paşa'nın evinde sabit eşya olabileceğini düşündürmektedir. Mak'ad örtüsü kumaşlarında sağlamlığından dolayı genellikle çuka veya pamuk ipliğinden dokunan basma gibi kumaş çeşitlerinin tercih edildiği düşünülse de kadife, seraser, kakum, kemha, suzani, kutni gibi ipekli zarif kumaşların da sıklıkla tercih edildiği görülür. Kumaşların arasında Acem, Gazze ve Yemen işi gibi yöresel kumaşların da kullanıldığı görülmektedir.

Paşa'nın oğullarına bırakılan bir adet kadife kürk mak'ad örtüsü, bir adet küçük Yemen işi mak'ad örtüsü, dördü eski, biri sırmalı beş adet kadife mak'ad örtüsü, bir adet küçük eski mak'ad örtüsü, bir adet alaca Acem işi mak'ad örtüsü, biri küçük, iki adet telli işlemeli mak'ad örtüsü, biri küçük, dört tane suzani mak'ad örtüsü, bir adet keçe mak'ad örtüsü, dört adet kutni mak'ad örtüsü, bir adet gülgünü mak'ad örtüsü, bir adet küçük kemha mak'ad örtüsü, bir adet sarı kutni mak'ad, biri Acem işi, iki adet keçe mak'ad örtüsü, bir adet çetme mak'ad örtüsü, bir adet Yemen işi kakum mak'ad örtüsü, bir adet sarı renkli küçük mak'ad örtüsü, bir

adet saye olmak üzere dört adet çuka mak'ad örtüsü, bir adet Gazze işi küçük mak'ad örtüsü, ve iki adet basma mak'ad örtüsü tespit edilmiştir. Hazineye ise bir adet acem seraseri mak'ad örtüsü, bir adet şal tarzı mak'ad örtüsü, iki adet acem kumaşı mak'ad örtüsü, bir adet kemha mak'ad örtüsü ve beş adet cinsi belirtilmemiş mak'ad örtüsünün dahil edildiği görülmektedir.

Ev içi döşemeleri için kullanılan eşyaların sayısının da bir hayli olduğu görülmektedir. Özel yaşamın dışarıdan görülmesini engelleyen üç adet Mardin işi perde ve dört adet Acem işi perde hazineye alınmıştır. Bir tanesi eski, iki adet Mardin işi perde, bir adet Gazze işi perde, iki adet çuka perde, bir adet sarı boğası perde ise oğullarına kalmıştır. Temel yaşam eşyalarından olması sebebiyle hemen hemen her muhallefât kaydında sıklıkla rastladığımız, oturmak veya evi süslemek için kullanılan minder, yastık ve yorganları paşanın muhallefâtında da görmekteyiz. Burada dikkat çeken konu bu eşyaların herhangi bir Osmanlı tebaasının aksine sayıca ve çeşit açısından oldukça fazla olmasıdır. Paşa'nın bir adet telli yorgan, bir adet sarı kutni yorgan ve bir adet eski yorgan, bir adet alaca acem işi minder, beşi eski, on dört çetme yastık, üç işlemeli sof yastık, bir adet Mardin işi yastık, dört adet Yemen işi yastık, beş adet seraser yastık, bir adet eski diba yastık, bir adet işlemeli yüz yastığı, bir adet eski atlas sırmalı yüz yastığı oğullarına bırakılırken dört adet çetme yastık ve bir adet yastık hazineye alınmıştı.

Evin aydınlatılmasında şamdan kullanılmaktaydı. Paşa'nın muhallefâtında yer alan bir adet sim şamdanı hazineye dahil edilmişti. Paşa'nın idari ve askeri kimliği aracılığıyla merkezle olan yazışmalarında kullandığı bir adet altın kaplamalı ve bir adet sedefkâri divit ve yine siyasi ve askeri otoriteyi temsil eden iki adet sancak hazineye dahil edilmiştir.

Ev mobilyaları arasında bulunan bir diğer eşya da Osmanlı'da küçük halı olarak tabir edilen kalıçelerdir. Paşa'nın muhallefâtında hazineye dahil olan yedi adet sarı Acem işi kalıçe, iki adet kaba iki adet beyaz kalıçe ve beş adet hürde kalıçesi varken bir adet sim kalıçe ise oğullarına bırakılmıştır.

Kullanım alanı olarak iplerin birbirine düğümlenerek geometrik desenler verildiği saksılık, sofra bezi, nakışlı örtü, peçete gibi kullanım alanına göre birçok işlevi olan makramelerin sayısı da oldukça fazladır. Paşa'ya ait on beş işlemeli makrame, bir adet Mısır işi makramesi, bir

çift Gazze işi makrame, bir adet kırmızı kahve makrameliği, bir adet köhne makreme, bir adet kutni makrame hazineye alınmıştır. Üç adet beyaz makrame, bir adet sof makrame, iki top beyaz Mısır işi makrame, bir adet yeşil çuka makrame, bir adet Mısır işi kahve makramesi, bir adet önü kırmızı kahve makramesi, bir adet mavi kahve makramesi, altı adet işlemeli Yemen işi makrame, altı çift yeni makrame, iki top alaca acem işi makrame, bir adet yeşil makrame, bir adet köhne Mardin makramesi, otuz bir adet makramelik, bir adet Yemen işi tire makramesi, on dördü eski, otuz bir kahve makramesi, on top yeni makramelik, beş adet Yemen işi şeritli makrame, bir adet karaca sim makrame, beş adet işlemeli makrame, bir çift beyaz Mısır işi makrame, bir adet Yemen işi makramesi ise oğullarına bırakılmıştır.

Müslüman Osmanlı tebasının tereke kayıtlarını incelediğimizde en sık karşılaştığımız eşyalardan biri de seccadelerdir ki bir diğer adıyla namazgahdır. Paşa'ya ait seccadelerin alaca, işlemeli, kaba, bir bölümü altın, Kürt işi gibi özelliklere sahip olan toplam on iki adet seccadesi olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir bölümü altın işlemeli olan seccadesi ve üç alaca namazgahı hazineye alınırken diğer ikisi alaca dört namazgah oğullarına kalmıştır.

Osmanlı saray kültüründe güzel koku için gül suyu bulundurmak ve buhur yakmak bir gelenek halini almıştır. Davetlerin ardından seremoni halinde buhur yakmak, gül suyu serpmek ve kahve ikramı yapılması adet olmuştu. Konutlarda buhurdân ve gülâbdanlar takım halinde bulunur ve sıklıkla beraber kullanılırdı. Paşa'nın muhallefâtında yer alan iki adet büyük sim buhurdân, üç adet küçük buhurdân, iki adet boyutu belirtilmemiş sim buhurdân hazineye dahil edilirken bir adet fağfuri olarak adlandırılan sim yarı şeffaf Çin porseleninden buhurdân, bir adet şeffaf Çin porseleninden buhurdân, bir adet ebatı ve cinsi belirtilmemiş buhurdân ve bir adet sim buhurdân oğullarına verilmiştir. Paşa'nın gülâbdanlarından ise üç adet sim ve bir adet fağfuri gülâbdan hazineye dahil edilirken bir adet fağfuri gülâbdanın oğullarına bırakıldığını görmekteyiz.

Günümüzde çeşitli ev eşyaları ve giysilerin düzenli durmasını sağlayan gardıropların kullanıldığı gibi 17. yüzyıl Osmanlı'sında aynı işlevi gören çeşitli eşyalar kullanılmıştır. Bunların başında çeşitli kumaşlardan yapılan bohçalar gelmektedir. Paşa'nın muhallefâtında

listelenen toplam 128 adet bohçasının olduğu görülmektedir. Bunlar kullanım alanlarına göre bakıldığında çoğunluğu çamaşır bohçası olarak kullanılmıştır. Üretim yerlerine göre Mısır ve Basra işi oldukları ve işlemeli, atlas, sim gibi çeşitli kumaşlardan farklı renklerde olduğu görülmektedir. Bunların 111 adeti oğullarına bırakılırken on yedi adeti ise hazineye alınmak üzere kaydedilmiştir.

İnsanlık tarihinin çok eski dönemlerine dayanan hamam kültürü Osmanlılarda da son derece popülerdi. Hüseyin Paşa'nın da muhallefâtında çok sayıda ev döşemelerinden sayabileceğimiz hamam rahtı ve peşkir³⁵ kaydına rastlanmıştır. Hazineye dahil olan beş adet cinsi belirtilmemiş hamam rahtı, bir adet Tire işi hamam rahtı, bir adet mükemmel samur hamam rahtı, bir adet Hindi kırmızı peşkir, iki adet telli peşkir, iki adet Mısır işi alaca peşkir, iki adet Mardin işi peşkir, bir adet sarı sarkaç peşkir, bir adet sim peşkir, bir adet sarkaç peşkiri varken bir adet lal hamam rahtı, bir adet kakum hamam rahtı, iki adet Fars işi mükemmel hamam rahtı, iki adet Tire işi hamam rahtı, bir adet küçük ve bir adet kaba hamam rahtı, bir çift samur hamam rahtı, bir adet karaca hamam rahtı, altı adet türü ve şekli belirtilmemiş hamam rahtı, biri Mardin işi olmak üzere iki adet sarı peşkir, altı adet Kıbrıs seraseri peşkir, iki adet Tire peşkiri, yeşil ve sarı renklerde iki adet yeni peşkir, bir adet alaca Mısır işi peşkir, iki adet Kars işi peşkir ve iki adet telli peşkir ise oğullarına bırakılmıştır.

Mutfak Eşyaları

Hüseyin Paşa'nın kaydedilen muhallefâtında çeşitli mutfak gereçlerinin kullanıldığı görülmektedir. Dönemin lüks unsurları diğer alanlarda olduğu gibi mutfak eşyalarında da kendini göstermekteydi. Üst sınıfların evlerinde verdikleri ziyafetlerde sofralarında kullandıkları araç gereçler kişinin toplumsal statüsünü yansıtmaktaydı. Yemek pişirmek için kullanılan iki adet sim tencere, yemek servisinde kullanılan üç adet sof tabak, bir adet sim tas, kullanım alanına göre hoşaf, çorba

³⁵ Peşkirlerde kullanılan sim, telli, sırma, ipek gibi malzemelerin tercih edilmiş olması peşkirlerin değerini arttırmış, işlemelerle birlikte bahada ağır bir nesne haline gelmiştir. Bu nitelikleri ev sahibinin zerafetini yansıtan bir nevi gösteriş unsuru olduklarını, neredeyse bir sanat eseri muhtevasını kazandıklarını söylemeyi mümkün kılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Şükriye Pınar Özyalvaç, "Arşiv Belgelerinde Peşkir ve Peşkir Türleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.12, S. 63 (Nisan), 2019, s. 520.

gibi sulu yiyeceklerin servis edildiği tabağa göre daha derin olan iki adet altın süslemeli kase, yemekten önce ve sonra elleri yıkamak, abdest almak için kullanılan üç adet sarı, bir adet küçük ibrik, bir adet sim maşrapa ve bir adet sim matara hazine adına kaydedilirken içecek için kullanılan bir adet eski bardak ve iki adet bardak örtüsü, bir adet küçük sim kase, bir adet yıldızlı ibrik ve yedi top sergenlik için kullanılan kakum kumaş oğullarına bırakılmıştır.

Mutfak araç gereçleri arasında yer alan davet sofralarının olmazsa olmaz adetlerinden biri olan kahve ikramı için kullanılan küçük bardak anlamına gelen fincanlar da Paşa'nın muhallefâtında yer almaktadır. Farklı boyut ve tarzda üretilen fincanlarda en fazla fağfuri malzemedен yapılanlar ön plana çıkmaktaydı. Muhallefât kaydında yer alan bir adet mor fincan ve bir adet altın süslemeli fincan hazineye dahil olurken bir adet küçük fağfuri fincan ise oğullarına bırakılmıştır.

Kumaşları

Hüseyin Paşa'nın muhallefâtı incelendiğinde çeşitli kumaşlara sahip olduğu görülmektedir. Bu kumaşlardan bazıları herkesin sahip olabileceği pamuklu kumaşlarken bir kısmının ise dönemin zenginlerinin ve devlet adamlarının sahip olduğu ipekli, seraser, börümcük, diba, kakum gibi kumaşlar olduğu görülmektedir. Kumaşlar genellikle muhallefâta "top" olarak kaydedilmiştir. Kumaş türleri üretim yerlerine göre Bursa, Hatay, Acem, Mısır, Selanik gibi isimlerle kaydedilmiştir. Paşa'nın sahip olduğu hazineye dahil olan değerli kumaşları sıralayacak olursak iki top cinsi belirtilmemiş börümcük, yarı ipek yarı pamuk ham maddesinden üretilen bir kumaş çeşidi olarak bir top alaca kutni, on iki top Mısır işi alaca kumaş, otuz beş adet çeşitli türlerde diba tespit edilmişken oğullarına ham ipekten dokunmuş bir kumaş çeşidi olarak bir top alaca börümcük, en makul ipekli kumaşlardan olan altın ve gümüş tel ile dokunan iki top kaba diba ve bir top cinsi belirtilmemiş kutni ve üç adet kaba kutni bırakılmıştır.

Dönemin pahalı ve değerli kumaş çeşitlerinden bir diğeri de kadifelerdir. Kadife kumaş kaftan, kürk gibi giyim eşyalarında kullanıldığı gibi, örtü olarak ev döşemelerinde de kullanılmaktadır. Paşa'nın muhallefâtında al, mor, sarı, siyah, alaca, suzani, gibi renklerde toplam on dört top kadife kumaş tespit edilmiştir. Bunlardan altı top oğullarına bırakılırken sekiz top hazineye dahil edilmiştir. Tamamen yerli mâmûl

kategorisinde sayabileceğimiz yünlü kumaşlardan biri soflardır. Muhallefât kayıtlarında Paşa'ya ait bir top sarı sof kumaş oğullarına bırakılırken bir top sof kumaş hazineye alınmıştır. Selanik çukaları istisnai tutularak Avrupa menşei yünlü bir kumaş çeşidi olarak çukalar karşımıza çıkmaktadır. Paşa'ya ait; iki top al çuka, iki top beyaz çuka, üç çift beyaz çuka hazineye kaydedilirken üç çift al çuka, beş adet yeşil çuka ve dört adet al çuka kumaş ise oğullarına bırakılmıştır. Pamuklu kumaş kategorisinde sayabileceğimiz bir kumaş çeşidi "boğası"dır. Paşa'nın toplam on top beyaz boğası olduğu görülmektedir. Bunların beş adeti hazineye beş adeti ise oğulları adına kaydedilmiştir. Kullanım alanları göre çeşitli amaçlarla kullanılan kalın kaba bir kumaş çeşidi olarak keçe Osmanlı coğrafyasında oldukça kullanılmıştır. Paşa'nın muhallefâtında oğullarına bir top işlemeli keçe, bir top mavi atlas keçe, bir top sırmalı keçe, hazineye ise bir top beyaz keçe, on dört top Acem işi keçe, on altı top Edirne Selanik keçesi ve iki adet sarı renkli keçe kaydedilmiştir.

Sonuç

Osmanlı idari teşkilatında görevli kişiler sahip oldukları makamların güç ve kudretini çeşitli yollarla yansıtmaktaydı. Hüseyin Paşa yaşadığı dönemde üç padişah görmüş güçlü bir devlet adamıydı. 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve içtimaî yaşantısının yanında bu devrin çekişmeli siyasî olaylarını devlet adamlarının padişahlar üzerindeki etkisini de açık bir şekilde yansıtan bir hayatı olmuştu. Nihayetinde bu çekişmeli serüven içerisinde yenik düşmüş ve görevinden azledilerek idam edilmiştir.

Paşa'nın muhallefâtı incelendiğinde dönemin şartlarına göre dikkate değer bir servete sahip olduğunu görmekteyiz. Elbette bu servetini genç yaşından itibaren elde ettiği çeşitli idari görevler ve katılmış olduğu seferler neticesinde elde ettiğini söyleyebiliriz. Eşyaları arasında gördüğümüz çok değerli at koşum takımları, rahtları, ateşli silahları hançerleri ve değerli madenlerle bezenmiş kılıçları paşanın askeri kimliğinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki paşa katledildikten sonra silahlarının %98'i hazineye kalırken %2'si oğullarına bırakılmıştı.

Muhallefâtından edindiğimiz bilgiler ışığında sahip olduğu türlü giyim kuşam eşyaları bulunduğu görevleri yansıtmaktadır. Kürkleri ve kaftanları bunun en önemli göstergesidir. Kaptan-ı derya olarak teşrifat kuralları çerçevesinde katılmakla mükellef olduğu birçok tören vardı. Bu

törenlerde vezirler devletin gücünü ve ihtişamını temsil etmekteydi. Bu sebeple ki paşanın çok sayıda değerli kumaş türlerinden yapılan çok sayıda kaftan ve kürkleri vardı. Kaftanların %99'u hazineye dahil olurken %1'lik kısmı oğullarına bırakılmıştı. Kürklerinden ise %62'si oğullarına, %38'i hazineye kalmıştı. Kürklerdeki yüzdeler orana baktığımızda çocuklarına daha fazla sayıda ürün kaldığını görüyoruz. Ancak burada önemli olan kısım hazineye kalan kürklerin tamamı değerli kumaşlardan iken oğullarına kalanların ise çeşitli yörelerde üretilen ürünler olduğunu görüyoruz. Paşa'nın dikkat çeken kıyafetlerinden birisi de ulema sınıfı tarafından giyilen feracelere sahip olmasıdır. Muhallefâtın önemli bir bölümünü kumaş, seccade ve sarıklar oluşturmaktadır. Kadife, sof, telli, sırmalı, suzani, diba, çuka, kutni, atlas, börümcük, alaca, aba, gibi kumaşların kullanıldığı ve bu eşyaların Yemen, Bursa, Gazze, Mardin, Şam, Acem, Selanik gibi yerlerden temin edildiği görülmektedir. Paşanın eşyaları öyle değerlidir ki altın işlemeli seccadesi ayrıca dikkat çekmektedir.

Hüseyin Paşa'nın muhallefâtında yer alan bir diğer unsur da ev eşyalarıdır. Paşa'nın son derece renkli ve ihtişamlı bir hayat sürdürdüğünün göstergesi olarak sahip olduğu mak'adların sayıca fazla olması paşanın oldukça fazla odalı bir hanede yaşadığını göstermektedir. Yine örtü amaçlı kullanılan mak'ad örtülerin son derece değerli kumaşlardan yapılmış olması da ihtişamı sevdiğinin göstergesidir. Buhurdan, şamdan ve gülabdanlar dönemin şartları düşünüldüğünde son derece lüks olan herkesin ulaşamayacağı eşyalardı. Yine mobilya olarak çekmeceleri süsleme amaçlı kullanılan işlemeli ve değerli kumaşlarla bezenmiş yastıklar, çok sayıda perdesinin olması ev dekorasyonunun ince bir zevkle bezenmiş olduğunu görüyoruz. Mutfak eşyalarına baktığımızda ise çok sayıda gümüş ve altınla bezenmiş mutfak araç gereçleri lüks ve konforu yansıması açısından önemlidir. Kahve fincanları ve kahve makramelerinin varlığı ise Paşa'nın kahve tüketim alışkanlığını yansıtmaktadır.

Paşa'nın muhallefât kaydının hem oğullarına hem de devlet hazinesine aktarılan kısmının kaydedilmiş olması Osmanlı devletinde uygulanan müsadere sistemine ve devletin hangi malları devlete ait saydığı hangilerini geride kalan çocuklarına bıraktığını görmemiz açısından önemlidir.

Sonuç olarak bu çalışma bize Hüseyin Paşa özelinde 17. yüzyılda yaşamış, üç kez kaptan-ı deryalık yapmış, Özi, Girid gibi önemli bölgelerde idari görevler üstlenmiş askeri sınıfa mensup güçlü bir vezirin evinde kullandığı mobilyalar, geniş çok odalı evinde değerli şeffaf Çin porselenlerle yediği yemekler, aydınlatma amaçlı kullandığı şamdânlar, görevi sebebiyle sahip olduğu çeşitli silahlar, değerli kumaşlardan dikilmiş giysileri ve beline bağladığı çeşitli kuşakları ile son derece heybeti gösterişli bir Osmanlı devlet adamı görünüşünü sergilediğini göstermektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Topkapı Sarayı (TS.MA.), d. 2315.

Kitap ve Makaleler

Abdülkadir, Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003.

Alikılıç, Dünder, Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi, İstanbul 2004.

Altınay, Ahmet Refik, *Samur Devri (1640-1648)*, Ankara 2010.

Bozkurt, Nebi, "Sarı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35, s.152-154.

Emecen, Feridun, "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21, (2000), s. 247-281.

Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*: İstanbul, haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, C 1, İstanbul 2003.

Faroqhi, Suraiya, *Orta Halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul 2009.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963.

Gülsoy, Ersin, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1570)*, İstanbul 2004.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2018.

Karaçay Türkay, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Kâtip Çelebi, Fezleke (Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)), haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016.

Kayayurt, Zuhâl, İbrahim Peçevi Peçevi Tarihi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Koçu, Reşat Ekrem, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara 1969.

Mustafa Naimâ Efendi, Naimâ Tarihi, çev. Zuhuri Danışman, C 4, İstanbul 1968.

Mustafa Naimâ Efendi, Tarih-i Naimâ (Ravzatü'l-Hüseyin Fi Hülâsati Ahbâri'l-Hâfikayn), C 4, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007.

Nazmî-zâde Murteza, Gülşen-i Hulefâ (Bağdat Tarihi 762-1717), nşr. Mehmet Karataş, Ankara 2014.

Öğün, Tuncay, "Müsadere", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 32, 2006, s. 67-68.

Özcan, Tahsin, "Muhallefât" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 5, 2020, s. 405-406.

Özyalvaç, Şükriye Pınar, "Arşiv Belgelerinde Peşkir ve Peşkir Türleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12/63, (2019), s. 518-527.

Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, Harita-i Kapudanan-ı Derya, İstanbul H.1285/M.1868.

Süreyya, Mehmed, Sicil-i Osman-î, C 3, İstanbul 1996.

Şeyhi Mehmet Efendi, Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, 3/1, Ankara 1973.